

Т. Стасів,
студент 1 курсу, юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМАХ ПРАВА

Ми будемо мати настільки багато
або мало конфіденційності,
наскільки суспільство здатне її захистити.
Марк Ротенберг¹

Перехід людства в нову епоху – епоху третього тисячоліття – ознаменовується стрімким прогресом в науці й техніці і, зокрема, “бумом” у галузі інформаційних технологій. У сучасному світі значно зросла цінність інформації як такої. Вона перетворилася на найважливіший чинник, що впливає на суспільне й державне життя.

Цьому процесу у великій мірі сприяє поступова глобалізація економіки, поява нових можливостей збору, аналізу й поширення даних тощо. В результаті вказаних тенденцій виникає транскордонний, тобто не обмежений адміністративними кордонами країн, потік даних.

Нові дослідження у сферах медицини, телекомунікацій, широкі можливості транспортування і переміщення фінансових ресурсів набагато збільшили кількість доступної інформації про кожну людину. Дуже часто доступними як певним спеціалістам, так і широкому загалу стають відомості про приватне життя людини, які інколи стосуються виключно його інтимних сторін. Це призводить до вторгнень в особисте життя окремих громадян, що часто спричиняє вкрай негативні наслідки. Тому не виникає сумніву актуальність пошуку ефективних правових форм захисту приватного життя людини, яке насамперед включає особисте та сімейне життя.

Право на приватність (right to privacy) увійшло до переліку основних прав і свобод людини не так давно. Хоча елементи цього поняття можна зустріти в ранніх джерелах права, для формування правового інституту приватності знадобився певний розвиток цивілізації, при якому автономність життя стала вкрай необхідною для збереження і реалізації людиною своєї особистості

Право на приватність було визначено як основне право людини. Законодавство стосовно приватності сягає коренями до 1361 року, коли англійські судді видали Мирний Акт (Peace Act), який став правовою підставою для арешту тих, хто слідував за особистим та інтимним життям інших. Безпосередньою причиною для створення першої правової концепції приватності стала публікація на шпальтах газет Бостона (США) дрібниць одного весілля. Обурений батько нареченої, бостонський юрист Самуель Воррен, та його колега Луї Бранде вирішили розробити правове поняття, що змогло б захистити приватне життя людини від втручання з боку інших. Алан Уестін, автор фундаментальної праці 1967 року “Приватність і свобода”, визначив приватність як бажання людини вільно обирати за яких умов і до якої міри вона готова відкрити себе, свою поведінку іншим².

Право на приватність належить до особистих немайнових прав і на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової науки тотожне поняттю права на особисте життя та його таємницю (таке формулювання пропонується й у новому Цивільному кодексі України). Структура останнього найбільш вдало, на мою думку, описана Л.О.Красавчиковою³. Вона поділяє його на дві групи прав. Перша з них має своєю функцією здійснення охорони недоторканності особистого життя, а друга – таємниць цього життя. Так, до прав, пов’язаних з охороною недоторканності особистого життя, відносяться право на недоторканність: житла, засобів особистого спілкування, особистих паперів, власного зображення. Серед прав, які належать до другої групи, можуть бути названі право на охорону: медичної таємниці, таємниці усиновлення, адвокатської таємниці, банківської таємниці і таємниці здійснення нотаріальних дій. Отже, бачимо наскільки різноманітне за формами та змістом особисте життя. Тут важливо підкреслити наступне: кожна з названих сторін в тій чи іншій мірі пов’язана з суспільним життям громадянина. Цей стик особистого та суспільного життя має велике значення: він утворює цілу зону явищ, зв’язків та відносин, яку можна назвати контактною.

Сутність явищ, зв’язків і відносин цієї зони полягає в тому, що в них переплітаються особистісні та соціальні елементи. Перші – ніби виходять за рамки інтимного, а соціальні – в певній мірі проникають в особисте. Вищесказане дозволяє прийти до висновку про те, що сфера охоронюваного законом приватного життя людини включає два основних блоки: один з них – власне особисте життя, інший включає особистісні елементи в явищах і відносинах контактної зони. Саме цю сферу як певну єдність охороняє закон з використанням відповідних галузевих засобів.

Міжнародне визнання право на приватність отримало з прийняттям 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини. Стаття 12 Декларації проголосила: ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від подібних втручань чи посягань.

Закріплення права людини на приватність у Загальній декларації прав людини посприяло включенню його до ряду важливих регіональних договорів з прав людини. Україна стала членом РЄ у 1995 році, а у 1997 році ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод, яка на європейському рівні стала першою за порядком та значенням серед міжнародних договорів з прав людини. Як пише П.М.Рабінович, “ця подія відкрила нову сторінку в юридичному захисті прав людини в Україні”⁴. На захист конфіденційності приватної сфери життя людини спрямована стаття 8 Конвенції: *кожна людина має право на повагу до її особистого і сімейного життя, житла і таємниці листування.*

Право на приватність широко закріплене у міжнародних актах з прав людини, але для України найактуальнішим є механізм захисту цього права, що склався в системі Ради Європи. Ратифікувавши у 1997 році Європейську конвенцію з прав людини, Україна прийняла не лише сам текст Конвенції, а й усю практику конвенційних органів, яка розвиває та тлумачить положення даного документу. Найважливішим органом у аспекті вказаної діяльності є Європейський суд з прав людини. Проаналізувавши ряд справ, розглянутих ним, можна зробити висновок, що Суд розширив зміст права на приватність, визнавши об’єктом даного права й власне ім’я, честь і гідність та ін.

Щодо правового регулювання у досліджуваній сфері потрібно зазначити, що інститут права на недоторканність приватного життя громадян ще структурно не визначений в цивільному законодавстві. Він спирається на Конституцію України, стаття 32 якої проголошує: *ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.*

Вагомий крок у регулюванні права на приватність зроблено у новому Цивільному кодексі України. Книга Друга Проекту “Особисті немайнові права” хоч і не містить самого терміну право на приватність, але у достатній мірі закріплює практично всі його елементи.

Міжнародне право. Порівняльне правознавство

Право на приватність – містка юридична категорія. Його можна визначити як особисте немайнове право людини на свободу визначення своєї поведінки у сфері приватного життя (до якого входить особисте і сімейне) на свій розсуд, яка виключає будь-яке втручання в нього зі сторони інших осіб та держави, крім випадків, передбачених законом.

Отже, зміст права на приватність за європейськими стандартами Ради Європи ширший, ніж в українській системі права. Щодо останньої, то сам інститут цього права ще структурно не визначений у законодавстві. Великі надії можна покласти на новий Цивільний кодекс, який містить практично всі елементи права на приватність і в якому передбачається механізм їх здійснення.

¹ Цит. За Michael Venne. An attempt to define the five most important privacy issues // <http://www.media-awareness.ca/eng/issues/priv/resource/devour.htm> - 1997

² Alan F. Westin, Privacy and Freedom, Athenum, New York – p.7.

³ Красавчикова Л.О. Личная жизнь под охраной закона. - М., 1983. – с. 45.

⁴ Рабінович П.М. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-методологічних засад їх обґрунтування // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. -№1. – с. 357

С. Федик,

*асистент кафедри юридичного факультету
Львівського національного університету
ім. Івана Франка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОФІЦІЙНОГО ПРАВОТЛУМАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Питання правотлумачної діяльності офіційних інтерпретаторів мають як науково-теоретичне, так і суто прикладне значення, оскільки результати цієї діяльності безпосередньо передують правозастосуванню та реалізації права. Разом з тим такий процес притаманний всім видам правової діяльності - правотворчості, правореалізації, правозастосуванню, систематизації, правовому вихованню, пропаганді права тощо, оскільки у правовому суспільстві тлумачення юридичних норм є стабілізуючим чинником процесу регулювання суспільних відносин, сприяє підвищенню ефективності правових норм, зміцненню законності, захисту прав людини і громадянина. Окрім цього правоінтерпретаційний процес здійснює опосередкований зв'язок між волею законодавця, суддівським розсудом, державою, суспільством, окремою особою та інтересами цих груп.

Правоінтерпретаційний процес складається з двох стадій: тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення. Сам процес з'ясування здійснюється певними способами та прийомами. Кожен спосіб зумовлений особливостями, тому пропонується передусім виходити із завдань та об'єкта тлумачення права (як об'єкта спеціального пізнання).

У наукових дослідженнях останніх років звернено увагу на невирішеність проблеми визначення прийомів і правил з'ясування норм права та їх подальшого об'єднання у способи тлумачення. Важливо зауважити, що деякі автори взагалі не вбачають різниці між способами та прийомами, у теорії права і на сьогодні немає єдності поглядів щодо кількості способів тлумачення.

У ході аналізу науково-теоретичних джерел стосовно процесу тлумачення-з'ясування доходимо висновку, що в його перебігу використовується комплекс способів з'ясування та їхніх структурних компонентів, які своєю чергою треба розглядати не відокремлено, а в єдності та взаємозв'язку. У процесі тлумачення, як нам видається, інтерпретатор не задумується над послідовністю використовуваних ним тих чи інших способів (способу) з'ясування чи їхньої конкретної назви - адже у цьому процесі він реалізує свої потенційні внутрішні інтелектуальні можливості.

На сучасний період важливо дослідити способи тлумачення-з'ясування та особливості їх використання стосовно інтерпретації положень Європейської конвенції та інших юридичних норм щодо прав і свобод людини. Відомо, що у правовому полі Ради Європи найвищою інстанцією такого тлумачення виступає Європейський суд з прав людини, а в Україні - Конституційний Суд. Конституційний Суд України вперше в історії нашої держави почав здійснювати правотлумачення з урахуванням міжнародних стандартів, тому, порівняно з досвідом інтерпретаційної діяльності Європейського суду, він має відносно не тривалу практику тлумачення юридичних норм стосовно прав і свобод людини. Проте, як його правотлумачувальна діяльність, так і ця ж діяльність Європейського суду в українській теорії та практиці ще повною мірою не відображені. При цьому зазначимо, що Європейський суд у своїй діяльності активно використовує традиційні елементи західноєвропейського права, в тому числі й правило прецеденту. Його рішення обґрунтовуються не тільки відповідно до змісту норм, що захищають права і свободи людини, але й принципів справедливості, розумності, природного права, відповідності моральним критеріям суспільної необхідності.

Аналіз низки науково-теоретичних напрацювань свідчить про недостатню дослідженість питань щодо принципів, прийомів, способів тлумачення міжнародно-правових актів, зокрема тих, що стосуються захисту прав та свобод людини. У міжнародному праві немає нормативного акта, який би вичерпно перелічував загальноновизнані принципи і норми, а наукові джерела не подають чіткого розмежування правил та принципів, більше того - вказують різну кількість принципів тлумачення міжнародно-правових актів – 7, 10, навіть 62. Як правило, тлумачення міжнародно-правових актів на практиці здійснюється з дотриманням загальних принципів міжнародного права - справедливості, розумності, природного права, відповідності моральним критеріям суспільної необхідності та інших, вихідні положення яких закріплені у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, документах Нарад по безпеці та співробітництву у Європі, а також відповідно до змісту тих правил, що кодифіковані Віденською конвенцією про право договорів. Тому визнання пріоритетів основних принципів міжнародного права потребує уточнення самих цих принципів, їх кількості, змісту або хоча б встановлення їх нормативного чи доктринального переліку, чи хоча б самого визначення.

Питання, що стосуються принципів тлумачення міжнародних договорів, зокрема норм щодо захисту прав і свобод людини, для сучасної України мають особливе значення, оскільки зміст Декларації про державний суверенітет, Закону України "Про дію міжнародних договорів на території України", Конституції України констатують пріоритетну силу міжнародно-правових актів на території України. Міжнародні та національні норми щодо прав і свобод людини у сучасній Україні повинні тлумачитись відповідно до міжнародних та національних правових приписів і принципів.

Зважаючи на такий науково-теоретичний стан у дослідженні принципів тлумачення міжнародно-правових актів взагалі і міжнародних норм щодо прав і свобод людини зокрема, нами враховано попередні здобутки у цій сфері та зроблено спробу виявити і сформулювати (не претендуючи на вичерпність та беззаперечність висновків) ті принципи тлумачення, що застосовуються Європейським судом з прав людини у процесі інтерпретації ним Конвенції та інших юридичних норм, що